

RUBÉN ROSARIO RODRÍGUEZ
Christian Martyrdom and Political Violence: A Comparative Theology with Judaism and Islam.
 Cambridge: Cambridge University Press 2017.
 307 s.

Rubén Rosario Rodríguezin teoksen keskeisin väite on, että kristillinen marttyyrius on poliittiselta luonteeltaan väkivallatonta. Hän ehdottaa vastaavan näkemyksen nousevan myös juutalaisuudesta ja islamista, vaikka jättääkin lopullisen sanan kyseisten uskontojen edustajille profiloituessaan itse nimenomaan kristityksi teologiksi. Teos esittää pyhät kirjoitukset sekä varhaiset marttyyrikertomukset teologisiksi resursseiksi, joiden avulla voidaan vastustaa uskonnollisesti motivoitua poliittista väkivaltaa. Samalla se tarjoaa sovellettavan mallin ”uskollisesta todistuksesta” nykyaikana.

Rosario Rodríguezin teos on innostava sikäli, että siinä toteutuu teologian potentiaali monialaiseen tutkimukseen. Teoksen pohjavire on vapautussenteologinen, ja aihepiiriä käsitellään suhteessa raamatun- ja varhaiskristillisyyden tutkimukseen, historialliseen teologiaan ja opinmuodostukseen, muihin monoteistisiin perinteisiin sekä nykypäivän haasteisiin. Vaikka Rosario Rodríguezin tulkinta marttyyriudesta on vain yksi ehdotus muiden joukossa, sille tuo uskottavuutta pyrkimys ottaa huomioon monenlaisia teologisia diskursseja. Kokonaisuus jää hieman hajanaiseksi, mutta teos on monella tapaa ajankohtainen ja provokatiivinen puheenvuoro.

Johdannossa Rosario Rodríguez esittää, että nykyisin ja erityisesti syyskuun 11. päivän terrori-iskujen myötä marttyyrius linkittyy ihmisten mielikuvissa uskonnollisesti motivoituun väkivaltaan. Marttyyriuteen liittyviä teologisia resursseja ei Rosario Rodríguezin mukaan kuitenkaan tule hylätä, vaan ne on syytä ottaa aktiivisesti (takaisin) käyttöön. Tulkitsemalla marttyyriuden poliittiselta luonteeltaan väkivallattomaksi teologiaksi ja toiminnaksi oikeudenmukaisuuden puolesta Rosario Rodríguez pyrkii syrjäyttämään valtavirtaistuneen väkivaltaa painottavan tulkinnan.

Vertailevan teologian avulla Rodríguez avaa keskustelua juutalaisen ja islamilaisen teologian suuntaan kahdessa luvussa, joista toinen käsittelee poliittista väkivaltaa pyhissä kirjoituksissa ja toinen marttyyriutta. Näiden lukujen päämääränä on yhtäältä kutsua myös juutalaisia ja muslimioppineita osallistumaan keskusteluun, toisaalta tukea Rosario Rodríguezin väitettä ”todellisen” marttyyriuden väkivallattomuudesta. Vertailu tuo kiinnostavan aspektin analyysiin, mutta ei valitettavasti näyttäyty kovin dialogisena: muista perinteistä ei haeta omalle tulkinnalle syvyyttä – saati yllätyksiä. Pikemminkin Rosario Rodríguez tarjoaa tulkintaansa myös kanssajuutalaisille ja -muslimeille, joiden hän otaksuu omissa uskontokunnissaan kohtaavan samankaltaisia marttyyriuteen liittyviä jännitteitä.

Poliittista väkivaltaa pyhissä kirjoituksissa käsittelevässä luvussa (1) Rosario Rodríguez pyrkii esittämään Tanakin, Uuden testamentin ja Koraanin yhden ja saman Jumalan ilmoitukseksi. Teoksen kokonaisuuden kan-

nalta jää epäselväksi, mihin kyseistä väitettä tarvitaan. Sinänsä tasapainoinen katsaus lähteisiin johtaa kirjoittajan toteamaan, että suhtautuminen poliittiseen väkivaltaan ei missään pyhissä kirjoituksissa ole yksiselitteinen. Johtopäätöksestään huolimatta Rosario Rodríguez väittää, että väkivallan hyväksyminen edustaa poikkeusta juutalaisten, kristillisten ja islamilaisien pyhien kirjoitusten valossa. Niiden keskiöön hän asettaa vapautuksen, oikeudenmukaisuuden ja myötätunnon (s. 71).

Teoksen toisessa vertailevasta teologiasta eksplisiittisesti ammentava luvussa (3) Rosario Rodríguez argumentoi, että marttyyrius kumpuaa väkivallattomasta vastarinnasta poliittista tyranniaa kohtaan niin juutalaisuudessa, kristinuskossa kuin myös islamissa, kun sitä tarkastellaan kunkin uskonnon perustavien teologisten lähteiden valossa (s. 169). Perustavat teologiset lähteet sekä niiden tulkinnat ovat kuitenkin esillä melko suppeasti ja valikoidusti. Niin kutsutut makkabilaismarttyyrit saavat juutalaisten lähteiden joukossa merkittävän aseman, vaikka Makkabilaiskirjat eivät lukeudu juutalaisuuden perustavien teologisten lähteiden joukkoon. Islamilaisien lähteiden osalta esitellään lähinnä Koraanin käsitteet *šahid* ja *jihad* ja keskitytään tulkintoihin, joissa molemmat ymmärretään väkivallattomasti.

Vaikka Rosario Rodríguezin puolustamat tulkinnat ovat perusteltuja ja tunnettuja, teos ei tarkemmin perustele niiden paremmuutta muihin tulkintoihin verrattuna vaan ainoastaan toteaa sen. Pyrkimyksenä on kategorisoida väkivallattomat tulkinnat ”autenttiseksi marttyyriudeksi” ja väkivaltaiset ”marttyyriuden

manipuloinniksi” (s. 131–132) ja osoittaa, että kumpakaan lajia löytyy kaikista kolmesta uskontoperinteestä. Islamistisen terrorismin lisäksi juutalainen nationalismi ja kristillinen sionismi toimivat varoittavina esimerkkeinä uskonnollisesti motivoituista poliittisesti väkivaltaisista ideologioista: ne eivät Rosario Rodríguezin mukaan edusta ”uskollista todistusta” sen enempää kuin oikeaa tulkintaa teologisista lähteistä, vaan pohjaavat imperialismiin ja ylivaltaan (s. 169). Arvottavien lausuntojen sijaan toivottavaa olisi analyttisempi ja ymmärtävämpi lähestymistapa kyseisiin ideologioihin ja tulkintoihin. Teos ei avaa, miten marttyyrius edes liittyy juutalaiseen nationalismiin tai kristilliseen sionismiin.

Yksinomaan kristilliseen marttyyriuteen keskittyvät luvut ovat nyansseiltaan moninaisempia. Niissä Rosario Rodríguez soveltaa onnistuneesti latinalaisamerikkalaisen vapautuksen- ja marttyyriudenteologin Jon Sobrinon käsitettä *odium iustitiae*, oikeudenmukaisuuteen kohdistuva viha. Sobrinoa seuraten hän katsoo sen laajentavan ja samalla tarpeellisesti tarkentavan perinteistä katolista, marttyyriutta määrittävää käsitettä *odium fidei*, uskoon kohdistuva viha.

Pyhien kirjoitusten ohella varhaiset (esikonstantinolaiset) marttyyrit antavat tulkintakehyksen sille, mistä kristillisessä marttyyriudessa on kyse. Rosario Rodríguez toteaa, että aihepiirin tutkimuksessa on painottunut historiallis-kriittinen lähestymistapa, jossa viimeisten vuosikymmenten aikana – siis samaan aikaan, kun väkivaltaiset tulkinnat marttyyriudesta ovat yleistyneet – on toistuvasti tode(nne)ttu varhaisten

marttyyrikertomusten värityneisyys siinä määrin, ettei niitä voida pitää kuvana varhaiskristittyjen historiallisesta todellisuudesta. Rosario Rodríguez ei hyväksy tätä johtopäätöstä, vaan päättelee sen kertovan historiallis-kriittisen lähestymistavan riittämättömyydestä näiden ”teologisten narratiivien” tutkimuksessa (s. 11–12). Koska Rosario Rodríguezin marttyyriuden teologiaa ei voi erottaa käytännöstä, varhaiskristillisten marttyyrien historiallisuus näyttäytyy hänen projektilleen uskottavuuskysymyksenä, mikä johtaa hänet pitkälliseen debattiin historiallis-kriittisen lähestymistavan kanssa.

Varhaiskristillistä marttyyriutta käsittelevässä luvussa (2) Rosario Rodríguez kritisoi erityisesti Candida Mossia, jonka viimeaikaiset tutkimukset ovat korostaneet varhaiskristillisten marttyyrikertomusten ideologisuutta ja myöhäisyyttä suhteessa kuvattuun aikaan. Rosario Rodríguez hyväksyy Mossin pääargumentit, mutta puolustaa silti tilaa, jossa marttyyrikertomukset heijastavat myöhemmän editoinnin lisäksi myös varhaiskristittyjen kokemuksia ja teologiaa. Hän huomauttaa, että Moss löytää vähän, jos laisinkaan, varhaiskristillisiä marttyyreja, koska hän operoi turhan kapealla marttyyriuden käsitteellä; Rosario Rodríguezin oma määritelmä ei edellytä kristinuskon kieltäviä lakeja tai teloitusta juuri uskosta syytettynä (vrt. *odium fidei*) vaan väkivallatonta kamppailua väkivaltaisessa ja synnillisessä maailmassa Jeesuksen esimerkkiä seuraten (s. 90–91). Rosario Rodríguezin määritelmä ei sovellu historiallis-kriittiseen analyysiin, mutta hän muistuttaa myös Mossin tekemän eräänlaista marttyyriuden teolo-

giaa: Mossin tutkimusta motivoi pyrkimys viedä historiallinen tuki marttyyriutta ihannoivalta ja marttyyreihin samastuvalta nykykristillisyydeltä (s. 86).

Niin kutsutun konstantinolaisen käänteiden jälkeistä aikaa käsittelevässä luvussa (4) Rosario Rodríguez tarkastelee Augustinusta sekä El Salvadorin arkkipiispan Oscar Romeron tapausta. Molemmat analyysit ovat sympaattisesta otteestaan huolimatta hienosyisiä. Suorastaan apologeettinen luenta Augustinuksen marttyyriuskäsityksestä eläytyy tilanteeseen, jossa Augustinus luo kristillisen marttyyriuden teologiaa ja käytäntöä joutuessaan vastakkain ”donatolaisten” kanssa. Rosario Rodríguez myöntää, että Augustinuksen vastustajat ovat olosuhteiden puolesta lähempänä varhaisia marttyyreja kuin Augustinus itse (s. 193). Hän ei myöskään ole epätietoinen historiallisista tutkimuksista, joissa Augustinuksen tapa käsitellä donatolaiskiistaa ja pitää yllä yhteiskunnallista järjestystä on liitetty imperialistiseen tulkintaan kristinuskosta; teoksen termein kyseessä voisi hyvin olla marttyyriuden manipulointi pikemmin kuin autenttinen marttyyrius. Rosario Rodríguez asettuu kuitenkin puolustamaan Augustinusta, jonka marttyyriuskäsityksen hän näkee syntyvän pyhien kirjoitusten sekä varhaiskristillisten marttyyrien esimerkin luovasta ja oikeasta soveltamisesta.

Ottamatta kantaa Augustinustulkinnan oikeellisuuteen on kiinnostavaa, että Rosario Rodríguezin Augustinus-luennassa, samoin kuin arkkipiispa Romeron tapauksessa, marttyyrius näyttäytyy jännitteisenä väkivallan ja väkivallattomuuden kysymyksenä. Rosario Rodríguezin mukaan sekä

Augustinus että Romero olivat vahvasti sitoutuneita Kristuksen ilosanoman väkivallattomaan visioon, vaikka molemmat saattoivat harkitusti ja erityistilanteissa oikeuttaa myös väkivallan. Marttyyrius kytkeytyy näin kysymykseen oikeutetusta sodankäynnistä. Jännitteisyyden tunnistaminen tekee esimerkkien analysista syvälistä ja uskottavaa.

Rosario Rodríguezin teoksen ansioiksi on luettava monitahoisuus ja avoin konstruktivisuus. Teos osoittaa marttyyriuden pakenevan yksioikoisia määritelmiä ja tuo olennaisia teologisia ulottuvuuksia sen historiallisen, poliittisen ja sosiologisen tutkimuksen oheen.

Anna-Liisa Rafael, TM
Eksegetiikan
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

MAIJA-RIITTA OLLILA
Tekoälyn etiikkaa. Helsinki:
Otava 2019. 367 s.

Filosofi, VTT Maija-Riitta Ollilan teos *Tekoälyn etiikkaa* vastaa nimensä partitiivimuotoa. Kirja on kuvaileva, mutta ei kattava katsaus, saatikka yhtenäinen esitys, tekoälysovellusten kehityksestä, käytöstä ja tekoälysovelluksilla höystetyn ihmiskunnan tulevaisuuden hyvän elämän kysymyksistä. Ollila tarkoittaa tekoälyn etiikalla ”tekoälyn kehittämiseen ja soveltamiseen täsmäytettyä etiikkaa” (s. 11), sillä “[k]un suunnittemme tekoälyä, suunnittem-

me samalla tulevia itsejämme ja tulevia yhteiskuntia” (s. 14).

Ollilan tavoitteena on vauhdittaa kansalaiskeskustelua esittämällä erilaisia näkökulmia tekoälyn etiikkaan. Laajasta keskustelusta hän poimii käsitelyynsä joitakin teemoja. Kirjan alussa erilaiset näkökulmat tulevat esiin toinen toisensa perään niin rapsodisen fragmentaarisesti, että lukijaa epäilyttää, onko osa teoksesta koottu lähimmän luokittimen logiikkaa noudattavan algoritmin perusteella aiheita ja lauseita toisiinsa löyhästi assosioiden ja englanninkielisistä lähteistä kääntäen. Tekstin tyylilajit vaihtelevat alalukujen sisällä muistiinpanomaisesta luetteloinnista filosofiseen argumentaatioon ja sävy humoristisen viihteellisestä vakavaan paatokselliseen huoleen yhteiskuntien kehityksestä ja elonpiirin uhanalaisuudesta. Mitä pidemmälle tekoälysovellusten eettisiin kysymyksiin edetään, sitä johdonmukaisemmaksi Ollilan argumentointi sekä lukuisilla esimerkeillä maustettu teksti käy ja vie lukijan mukanaan.

Kirja jakautuu johdannon lisäksi neljään osaan, joiden alla on yhteensä viisitoista lukua. Ensimmäisessä ”Parempi elämä ja oppivat koneet”-osassa käsitellään etiikan ja tekoälyn aiempia määritelmiä. Ollila esittelee muun muassa keskitason periaatteiksi kutsutut eettiset yleisohjeet, joita Suomessa ovat muotoilleet filosofit Antti Kauppinen ja Arto Laitinen. Näitä keskitason periaatteita käytetään usein tekoälyn etiikasta keskusteltaessa ja niin tekee Ollilakin, mutta myöntää soveltavansa myös perinteisiä normatiivisen etiikan teorioita käsitellessään sotaan, seksiin

ja hoivaan kehitettyjen robottien pulmia.

Tekoälyn määrittelemisessä Ollila tukeutuu *Stanford Encyclopedia of Philosophy* -teokseen sisältyvän aihepiiriä koskevan artikkelin muotoiluun, jonka mukaan ”tekoäly on alue, joka tähtää keinotekoisten eläinten (tai ainakin sellaisilta vaikuttavien olentojen) rakentamiseen” (s. 50). Tekoälysovelluksia on lukuisia, esimerkiksi teollisuuden toiminnanohjausjärjestelmistä terveysdataa hyödyntäviin appeihin, mikä hankaloittaa tekoälyn etiikasta keskustelemista. Sovelluksia voidaan kuitenkin luokitella sen perusteella, minkälaisia tavoitteita niiden kehittämisellä on, kuten tutkijat Stuart Russell ja Peter Norvig ajattelevat: pyritäänkö kehittämään ihmismäisesti päätteleviä tai käyttäytyviä systeemejä vai ideaalisella tavalla käyttäytyviä tai päätteleviä systeemejä. Tämän nelikenttään sopivan luokittelun avulla Ollila olisi voinut saada paremman jäsenyyksen tekoälysystemien tarkastelulle ja koko teokselleen, mutta hän siirtyy luonnehtimaan tekoälyä ihmisten toiminnan välineenä, työkaluna ja inhimillisen toiminnan mahdollistajana.

Tekoälysovelluksista tekee erityisiä aiempiin teknologisiin välineisiin nähden niiden vuorovaikutteisuus: koneoppimiseksi nimitetyt mukautuvat autonomiset algoritmit voivat muuttaa toimintatapaansa ja tuloksia sen perusteella, millaista tietoa vuorovaikuttaminen ihmisten tuottaman tai ympäristöstä sensoreilla kerätyn datan kanssa antaa tekoälyvälineelle. Suora vuorovaikuttaminen tekoälysovellusten kanssa puolestaan muuttaa ihmistä, Ollila